

Religiedebat is hard nodig, maar wel op basis van vrijheid van godsdienst

Interview met Prof. Dr. R. Ruard Ganzevoort

Door: Drs. Theo A.R. de Zwart, MA*

Prof. Dr. Ruard Ganzevoort is sinds de oprichting van de Redactieraad van TGV een stimulerende persoon in ons midden voor de kritische en wetenschappelijke doordenking van de koers die wij als redactie van TGV voor ogen hebben. Hij is veelzijdig, levert een goede bijdrage aan de (internationale) academische wereld, lid van de Eerste Kamer voor GroenLinks, maar kan ook gewoon van het goede leven genieten. In dit interview willen wij als redactie u de gelegenheid geven om kennis met hem te maken.

1. Kun je iets vertellen over je leeropdracht aan de VU? Mijn leerstoel is praktische theologie. Dat wil zeggen: de analyse van en reflectie op praktijken. Dat kunnen specifiek religieuze praktijken zijn, maar ook breder. Zorg bijvoorbeeld of populaire cultuur, twee thema's waar ik veel mee bezig ben. Daarin gaat het dan vooral om zingeving en levensbeschouwing. Ik beweeg mij dus binnen en buiten de kerken zie het vak ook graag interreligieus. Bij mijn colleges theorie van de geestelijke zorg zitten studenten met een christelijke achtergrond naast moslims, boeddhisten, humanisten. Dat maakt het vak alleen maar inhoudelijker!

2. Hoe zou je geestelijke verzorging omschrijven en heb je gedachten over de toekomst van het vak?

Ik heb in het boek *Zorg voor het verhaal*. Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding pastorale zorg omschreven als de zorg voor

de verhalen van mensen in relatie tot het verhaal van God. Dat laatste klinkt heel specifiek christelijk, maar op een bepaalde manier geldt het wel voor geestelijke zorg. Ik zou dan misschien eerder zeggen: zorg voor het verhaal van mensen in relatie tot wat voor hen heilig is. Ik hecht er namelijk wel aan dat we het niet alleen hebben over zingeving. Die term is te vlak en voor je het weet, hebben andere disciplines het overgenomen. De kracht van geestelijke zorg zit nu juist in de expertise om het spirituele domein te betreden en daar mensen te begeleiden op hun weg. Volgens mij kan die geestelijke zorg zich heel goed binnen een traditie ontwikkelen, maar ook over de grens van tradities heen. Daar zie ik ook een toekomst voor het vak. We doen al wel 'multi-faith' geestelijke zorg, maar hebben nog erg weinig theorie over 'inter-faith'. Maar het gebeurt wel in de praktijk: mensen begeleiden uit een andere traditie van je eigen.

Ik denk dat we met de verdergaande afbrokkeling van religieuze instituten daar ook vooral op moeten inzetten. De legitimatie zal in de toekomst niet van de kerken of moskees moeten komen, maar van de professionele zorg voor het spirituele leven van mensen, ingebed in de zorg als geheel. Die professionals zijn zelf natuurlijk ook mensen met een eigen spirituele inbedding, maar dat hoeft voor mij niet op de klassieke manier. Ik denk dus dat we ook echt naar een herziening van de ambtelijke binding toe moeten, meer een publiek ambt als een notaris dan een kerkelijk ambt. Maar goed, dit zijn maar een paar gedachten van welke kant het op zou moeten volgens mij.

3. Je bent lid van de redactieraad van TGV – heb je nog goede suggesties voor het tijdschrift?

Ik zie voor mij dat TGV een belangrijke rol kan spelen in het nadenken over wat nu het eigene is van het vak. Dat betekent volgens mij wel dat het ook moet gaan over geestelijke zorg in andere werelden dan de zorg. De krijgsmacht bijvoorbeeld, justitie, onderwijs en bedrijfsleven. Zeg maar: overal waar in de publieke ruimte begeleiding bij zingeving en spiritualiteit wordt geboden. De beperking tot de wereld van de zorg vind ik voor de ontwikkeling van het beroep veel te smal. We staan voor de uitdaging om geestelijke zorg als een maatschappelijk beroep te profileren en daarin kan het blad een goede rol spelen. Dat betekent ook dat beroepsinhoudelijke verdieping steeds belangrijker gaat worden. Nascholing, inhoudelijke debatten, voorlichting, het is essentieel voor de beroepsgroep en TGV moet daar haar steentje aan bijdragen.

4. In 1994 ben je gepromoveerd op een pastoraal theologisch onderwerp Een Cruciaal Moment. Functie en verandering van geloof in een crisis.

a.) Kun je iets vertellen over je dissertatie?

b.) Dit onderwerp veel raakvlakken met het vak van de geestelijk verzorger. Zie je in de uitoefening van ons vak een verandering optreden nu steeds minder mensen zijn verbonden met een bepaalde kerk of stroming?

Prof. Dr. R. Ruard Ganzevoort was predikant in de Nederlands Gereformeerde Kerken en docent aan de Protestantse Theologische Universiteit. Nu is hij hoogleraar praktische theologie aan de VU en lid van de Eerste Kamer voor GroenLinks. Hij is bestuurslid bij de landelijke onderzoeksschool NOSTER en bij de landelijke FIOM en voorzitter van de Linker Wang. Hij publiceerde en redigeerde 18 boeken en 90 wetenschappelijke artikelen. Zie www.ruardganzevoort.nl voor een compleet overzicht.

© R.R. Ganzevoort

Ik ben altijd gefascineerd geweest door religie en met name hoe dat functioneert in ingewikkelde situaties. Conflicten bijvoorbeeld, of crises. Of in recenter onderzoek trauma's. Dat trekt me aan omdat het daar schuurt en omdat ik juist daar wil begrijpen wat er nu precies gebeurt en waarom. In een crisis gebeurt er ook religieus en ook theologisch meer dan in de alledaagse routine. Boisen zei al dat mensen levensbeschouwelijk lui zijn en de levensvragen pas stellen als het onvermijdelijk wordt. Maar daarmee zijn de vragen die daar gesteld worden exemplarisch voor de vragen die we eigenlijk altijd zouden moeten stellen. Als vrome woorden irrelevant zijn in een crisis, dan zijn ze sowieso irrelevant.

Wat mij toen en ook bij later onderzoek het meest is opgevallen, is hoe uniek individuele verhalen en processen zijn. Je ziet wel patronen en verbanden, onder meer met de sociale en religieuze relaties van mensen, maar uiteindelijk is elk verhaal uniek. Het bijzondere is ook dat mensen daarin heel creatief omgaan met religieuze tradities. Het is niet zo dat ze slaafs volgen wat hen is voorgehouden. Ze halen er stukken en brokken uit en geven die op hun eigen manier vorm. Soms heel heilzaam, soms heel problematisch. Maar die persoonlijke toe-eigening fascineert me. Daarom geloof ik ook niet zo sterk in een opdeling naar religieuze tradities. Ik begin liever bij de verhalen van mensen zelf en dan zie ik wel wat ze al dan niet uit deze en gene traditie meenemen, waar ze last van hebben en wat hen verder helpt.

Ik heb daar en ook later in begeleiding van mensen wel geleerd om sterker te gaan vertrouwen op het vermogen van mensen om zich met hun traditie en met hun levenssituatie te verhouden. Ik kan soms helpen om dwingende boodschappen wat open te breken, om creativiteit aan te wakkeren, enzovoorts. Maar vaak hebben ze zelf al slimme manieren gevonden om negatieve elementen in hun traditie wat te verzachten.

5. *Je hebt je in het verleden veelvuldig bezig gehouden met het wetenschappelijk en pastoraal theologisch doordenken van het thema incest en seksueel misbruik. Wat is jouw bijdrage hierin geweest voor dit onderwerp?*

Dat moeten anderen maar vaststellen. Dat er zoveel aandacht is voor het thema komt vooral door de vrouwenbeweging en slachtoffergroepen. Die hebben zich daar vooral sterk voor gemaakt en de aandacht geclaimd. In de kerk, de samenleving, de media. Ik heb me zelf vooral gericht op de analyse van relaties in en rond seksueel geweld en wat religie daar in doet. Concreet door onderzoek naar mannelijke slachtoffers en door de begeleiding van kerken waar een ambtsdrager misbruik had gepleegd. Dat waren twee vaak vergeten groepen. Er was in eerste instantie weinig oog voor mannelijke slachtoffers en ook het collectieve niveau werd vaak genegeerd. In de afgelopen jaren hebben we onder andere (met de SMPR) gemeentebegeleiders getraind die dat collectieve proces kunnen begeleiden en onnodige vervolgschade kunnen voorkomen.

Theologisch heb ik vooral steeds gevraagd wat het perspectief van het slachtoffer aan vragen oproept voor de reguliere theologie en de bredere geloofsgemeenschap. Bijvoorbeeld als het gaat om vergeving. Als we geen visie op vergeving kunnen ontwikkelen die voor slachtoffers bevrijdend is, dan is het gewoon slechte theologie. Daar zit voor mij een sterk ethisch accent: slachtoffers zijn een toetssteen voor goede theologie. Dat wil niet zeggen dat je een slachtofferrol moet belonen of stimuleren, want het gaat juist om bevrijding. Daarom is het ook niet gericht op wraak of vergelding, want ook dan houd je vast aan de rollen die door het trauma ontstonden.

6. *Op jouw website blog je onder meer over religie, politiek en samenleving. Welk onderwerp houd je het meeste bezig op dit moment?*

Ik denk in elk geval de clash tussen religieuze en seculiere visies en groepen. Sommigen bestrijden alle religies, anderen richten de pijlen op een reli-

gie in het bijzonder. En de religieuze groepen worden enerzijds defensiever en anderzijds ook soms radicaler. Ik vind dat religiedebat hard nodig, maar vaak wordt het vruchteloos gevoerd. Ik kom consequent op voor de vrijheid van godsdienst, maar dat wil niet zeggen dat er geen kritiek mogelijk of nodig is. Als vrouwen en homo's een minderwaardige positie hebben, als gelovigen de keuzevrijheid van anderen inperken, bijvoorbeeld rond abortus of euthanasie, dan moeten we ons daar scherp tegen verzetten. Mensenrechten en individuele keuzevrijheid zijn het enige collectieve ijkpunt waarmee we verder kunnen. Maar dat betekent ook dat mensen wel hun religieuze visie mogen hebben en daarnaar mogen leven. Dat schuurt regelmatig en daar zijn dus ook geen pasklare oplossingen voor. Maar daarom moeten we ons ook niet laten verleiden tot al te massieve routes. Er zijn nog werelden te winnen door volop in de spanning te gaan staan en daar respect voor het goede van religie te combineren met kritiek op schadelijke kanten.

7. Je bent als theoloog ook actief in de politiek (GroenLinks). Kun je vertellen waarom?

Ik heb altijd wetenschap en praktijk gecombineerd. Dat hoort bij het vak. Ik heb ook altijd een politieke interesse gehad. Als tiener kocht ik van mijn zakgeld wel eens de Handelingen van de Tweede Kamer. De laatste jaren is bovendien ook mijn theologische interesse wat meer verschoven naar de wereld buiten de kerk. Daarom ben ik op een bepaald moment voorzitter geworden van De Linker Wang, een platform voor spiritualiteit en politiek dat verwant is met GroenLinks. Daar gaat het vooral over thema's rond vrede, gerechtigheid en duurzaamheid, steeds gekoppeld aan levensbeschouwelijke vragen en uitgangspunten. We zijn bijvoorbeeld betrokken bij de Ab Harrewijnprijs die jaarlijks wordt uitgedeeld aan een initiatief voor de onderkant van de samenleving. Waarom ik dat allemaal doe? Dat is toch een spiritueel gedreven idealisme dat ik herken in vrijzinnige tradities. Deze wereld kan zoveel mooier, rechtvaardiger,

beter. Voor mij is een kernwoord daarin compassie: je laten raken door de ander omdat je ten diepste verbonden bent met elkaar en met alles. En vanuit dat geraakt zijn verantwoordelijkheid nemen zonder neerbuigende liefdadigheid. Ik hoop dat ik vanuit die grondhouding ook mijn werk in de Eerste Kamer kan gaan doen.

8. Wat doet Ruard Ganzevoort als hij niet denkt, leest of politiek bedrijft?

Ik heb met mijn partner een klein hotel in Utrecht. Hij doet het meeste werk, maar ik ben er natuurlijk wel bij betrokken. We proberen persoonlijk, duurzaam en stijlvol te zijn met bijvoorbeeld veel kunst en biologisch eten. Maar ook met persoonlijke aandacht voor de gasten. Dan gaat het ook om de heel praktische kanten van gastvrijheid bieden. Zorg voor mensen zit hem niet alleen in grote concepten, maar ook in de koffers dragen. Ik vind dat een prettige combinatie. Maar natuurlijk is er ook gewoon het genieten van het goede leven. Lekker eten, een goed glas wijn. En film, een van mijn liefhebberijen. Maar ik moet eerlijk toegeven dat ik het niet kan laten om daar ook theologisch naar te kijken. De mooiste films komen weer terug in het onderwijs... Uiteindelijk zijn het voor mij allemaal in elkaar overlopende werelden. Werk, privé, identiteit, politiek, theologie, hotel, het zijn geen losse blokken in mijn bestaan, maar het vloeit allemaal gewoon voort uit wie ik ben. Daarom voelt het meestal ook niet als een zware belasting, maar meer als allerlei kansen om mijn hart ergens in te leggen.

* Drs. Theo A.R. de Zwart, MA is werkzaam in Ziekenhuis Rijnstate (Arnhem e.a.) als medisch ethicus, docent Ethiek & Recht, adjunct-programma directeur Palliatieve Zorg en als ambtelijk secretaris van de Stuurgroep Ethiek. Tevens is De Zwart eindredacteur van het Tijdschrift Geestelijke Verzorging. Reacties naar aanleiding van dit interview kunt u mailen naar tdezwart@rijnstate.nl